

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHSIZLIK DARAJASINING STATISTIK TAHLILI

Chintemirova Diyora Shuxrat qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

2-bosqich talabasi

E-mail: shuxratishqulov3@gmail.com

Akbarova Barno Shuxratovna

TDIU Iqtisodiy statistika kafedrasida dotsenti, Phd

E-mail: b.akbarova@tsue.uz

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot O‘zbekiston Respublikasida ishsizlik darajasini statistik jihatdan tahlil qilishga bag‘ishlangan. Ishsizlik darajasining o‘ziga xos xususiyatlari va iqtisodiy oqibatlari chuqur o‘rganilib, aholining moddiy farovonligi hamda iqtisodiy taraqqiyotga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar tizimli ravishda tahlil qilingan. Xalqaro tadqiqotlar natijalari va respublika iqtisodiyotining real sharoitlari asosida ishsizlikni qisqartirishga yo‘naltirilgan ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ishsizlik, ishsizlik darajasi, statistik tahlil, mehnat bozori tahlili, iqtisodiy tahlil.

Аннотация

Данная статья посвящена статистическому анализу уровня безработицы в Республике Узбекистан. В ней изучается уровень безработицы и его причины, а также рассматриваются факторы, влияющие на доходы населения и экономический рост. В результате, на основе международного опыта и специфики Узбекистана, предлагаются практические меры по снижению безработицы.

Ключевые слова: безработица, уровень безработицы, статистика, рынок труда, экономический анализ.

Abstract

This article is dedicated to the statistical analysis of the unemployment rate in the Republic of Uzbekistan. It examines the unemployment rate and its causes, as well as factors influencing household incomes and economic growth. As a result, practical recommendations for reducing unemployment are provided based on international experience and the specific conditions of Uzbekistan.

Keywords: unemployment, unemployment rate, statistics, labor market, economic analysis.

KIRISH

Har bir davlatning iqtisodiy taraqqiyot dinamikasini aks ettiruvchi asosiy ko‘rsatkichlardan biri ishsizlik darajasidir. Ishsizlik deganda, iqtisodiy faol aholining mehnat qobiliyatiga ega bo‘lishiga qaramay, ish joyiga ega bo‘lmagan yoki mehnat resurslari zaxirasiga aylangan qismi tushuniladi. Ushbu muammoni o‘rganishning asosiy maqsadi aholi bandligini oshirish, milliy ishlab chiqarishni rag‘batlantirish va turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Ishsizlik, shaxsiy va oilaviy hayotga bevosita ta'sir etuvchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida, aholi uchun moddiy qiyinchiliklar, psixologik stress, ta'lim va sog'liqni saqlash imkoniyatlarining cheklanishi kabi salbiy oqibatlarini keltirib chiqaradi [1].

Zamonaviy dunyoda ishsizlik deyarli barcha mamlakatlar uchun dolzarb muammodir. Aholi sonining tez o'sishi va yosh tarkibining o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasida bu masala alohida ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda ishsizlikning oldini olish maqsadida O'zbekiston Prezidentining 2024-yil 4-oktyabr PQ-347-son "Kambag'allikni qisqartirish va bandlik sohasida davlat siyosatini takomillashtirish va samaradorlikni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi¹ qarori [2] mavjud. Unda mehnat bozorining muvozanatini ta'minlash, band va ishsiz aholi tarkibini tahlil qilish, ularni reyestrlashtirish, yangi ish o'rinlarini yaratish kabi chora-tadbirlar belgilangan.

Shu sababli, ishsizlik tushunchasining mohiyatini, uning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini chuqur o'rganish, shuningdek, samarali statistika metodlari asosida muammoni bartaraf etish yo'llarini izlash zamonaviy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ishsizlikning kelib chiqish sabablari mamlakatning ichki iqtisodiy tizimi, mehnat bozoridagi muvozanatsizlik, davlatning bandlik siyosati va global iqtisodiy jarayonlar kabi ko'p qirrali omillar bilan bog'liqdir. Ushbu omillarning izchil tadqiqi ishsizlikni bartaraf etishga qaratilgan samarali strategiyalarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ijtimoiy-iqtisodiy adabiyotlarda ishsizlik masalasi turli nuqtai nazardan o'rganilgan. Masalan, ingliz iqtisodchisi J. M. Keyns tadqiqotlarida ishsizlikning asosiy sababi sifatida bozor iqtisodiyotidagi umumiy talab yetishmovchiligi ko'rsatilgan. Keynsning fikricha, davlat aralashuvi orqali talabni rag'batlantirish ishsizlikni qisqartirishning asosiy yo'nalishi hisoblanadi [3].

Iqtisodiy tahlil sohasidagi klassik yondashuvlardan biri sifatida Okun qonuni ishsizlik darajasi va YaIM o'rtasidagi statistik bog'liqlikni aks ettiradi. Ushbu qonunga ko'ra, ishsizlikning 1 % ga oshishi iqtisodiy o'sish sur'atining taxminan 2 % ga pasayishi bilan bog'liqdir. Bu nazariya iqtisodiy siyosatni muvozanatlashda, ayniqsa ishsizlikni nazorat qilish va barqaror o'sishni ta'minlashda muhim vositaga aylangan [3].

O'zbekistonlik mahalliy olimlardan T. Jo'rayev [4] darsliklarida mintaqalarning demografik va iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda, norasmiy iqtisodiyotni rag'batlantirish, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va aholining o'z faoliyatini mustaqil tashkil etish mexanizmlarini rivojlantirish kabi amaliy choralarni taklif qilgan. Bu tadqiqotlar mahalliy sharoitda ishsizlikka qarshi kurashishning zamonaviy usullarini ilmiy asoslashga qaratilgan.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 04-oktyabr PQ-347-son "Kambag'allikni qisqartirish va bandlik sohasida davlat siyosatini takomillashtirish va samaradorlikni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

<https://lex.uz/uz/docs/-7131782>

METODOLOGIYA

Ushbu tahlil ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qoʻllaniladigan usullardan foydalanildi. Ilmiy tahlil jarayonida kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash; tahlil qilishda esa statistik, grafik va sintez usullaridan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ishsizlik muammosini hal qilish nafaqat ijtimoiy va iqtisodiy hayotni, balki mamlakatning jahon reytinglaridagi iqtisodiy koʻrsatkichlarini ham yaxshilaydi. Oʻzbekiston Respublikasi Kambagʻallikni qisqartirish va Bandlik vazirligining 2024-yilning noyabr oyidagi maʼlumotiga koʻra, respublika boʻyicha 876 ming nafar ishga joylashishga muhtoj aholi mavjud (yil boshida 1 million 24 ming nafar boʻlgan). Mehnatga layoqatli aholi oʻrtasida ishsizlik darajasi esa yil boshiga nisbatan 1 foiz punktga, yaʼni 6,8 foizdan 5,8 foizga kamaygan [5].

Bugungi kunda mamlakatimiz aholisi sonining muntazam oʻsishi hamda mehnatga layoqatli yoshlarni ish bilan taʼminlashda hududiy tafovutlarning kuzatilishi ishsizlik darajasini tadqiq etish zaruratini yanada oshirmoqda (1-jadval).

1-jadval

Oʻzbekiston Respublikasi hududlari kesimida ishsizlar soni, ming kishi¹

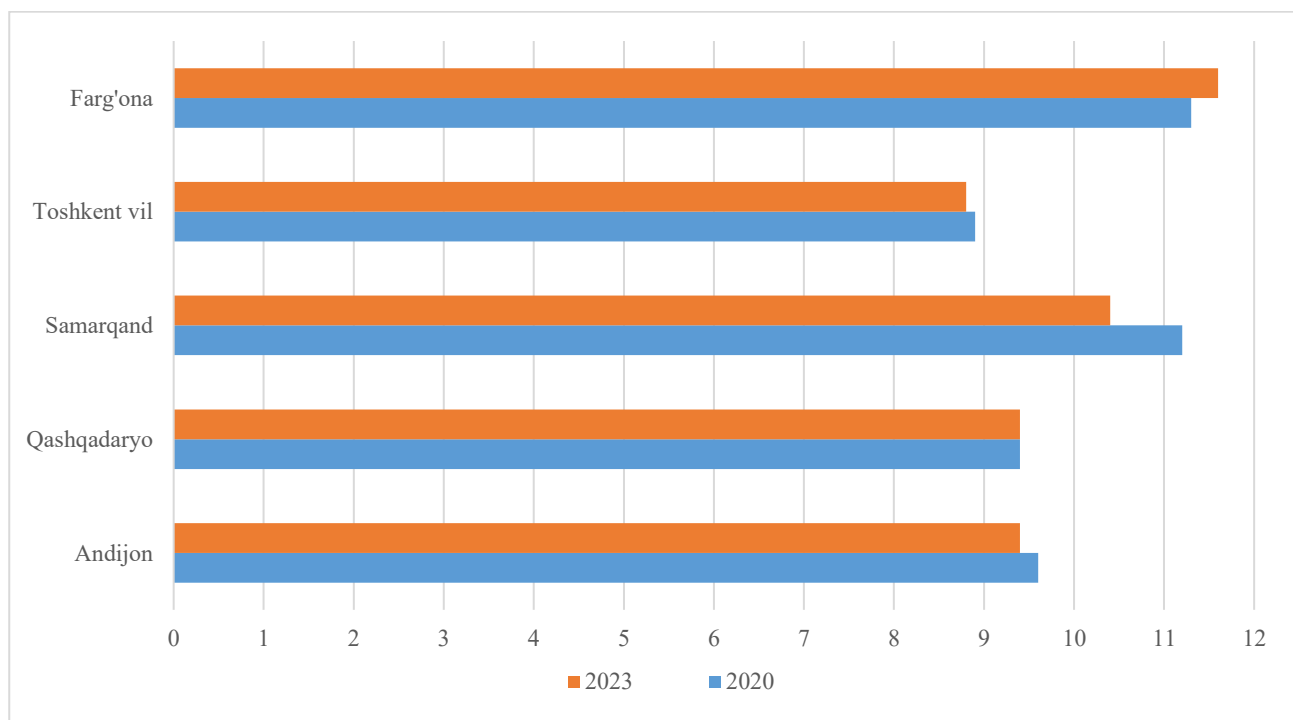
№	Viloyatlar	2020	2021	2022	2023	2023-yilda 2020-yilga nisbatan oʻzgarishi, %
1	Qoraqalpogʻiston	82,6	78,9	71,9	56,3	68,2
2	Andijon	150,6	138,8	130,5	100,7	66,9
3	Buxoro	93,9	84,9	75,8	55,6	59,2
4	Jizzax	65,8	61,9	56,3	43,5	66,1
5	Qashqadaryo	146,9	137	124,2	96,5	65,7
6	Navoiy	41,5	39,8	35,7	28,6	68,9
7	Namangan	128,5	119,3	107,9	84,9	66,1
8	Samarqand	174,6	158,4	152,5	106,8	61,2
9	Surxondaryo	122,8	113,9	103,6	80,6	65,6
10	Sirdaryo	41,2	38	34,5	26,8	65,0
11	Toshkent vil.	138,6	126,5	116,9	90,5	65,3
12	Fargʻona	177,1	165,5	153,9	118,8	67,1
13	Xorazm	88,1	80	73,7	54,9	62,3
14	Toshkent sh.	108,8	98,9	95,3	79,6	73,2
	Jami	1561	1441,8	1332,7	1024,1	65,6

1-jadvalda Oʻzbekistonning 2020–2023-yillar oraligʻidagi ishsizlik darajasi hududlar kesimida sezilarli oʻzgarishlarni koʻrsatadi. 2020-yilda mamlakat boʻyicha jami 1561 ming ishsiz qayd etilgan boʻlsa, 2023-yilda bu koʻrsatkich 1024,1 ming kishini tashkil etgan. Bu esa tahlil yillari davomida ishsizlar sonining 34,4 % ga kamayganini anglatadi. Baʼzi hududlarda ishsizlik keskin kamaygan boʻlsa, boshqalarida oʻzgarish nisbatan sekin kechgan.

¹ Oʻzbekiston Respublikasi Milliy statistika qoʻmitasining rasmiy saytida tomonidan berilgan maʼlumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

2020–2023-yillarda eng sezilarli kamayish Buxoro viloyatida kuzatilgan bo‘lib, ishsizlar soni 93,9 mingdan 55,6 mingga (-40,8 %) tushgan. Toshkent shahrida esa eng kam pasayish, ya’ni 108,8 mingdan 79,6 mingga (26,8 %) kamayish qayd etilgan. Samarqand, Farg‘ona va Andijon viloyatlari to‘rt yil davomida eng ko‘p ishsizlar soni qayd etilgan hududlar bo‘lib qolmoqda. Ushbu hududlarda mos ravishda 38,8 %, 32,9 % va 33,1 % ga ishsizlar sonining pasayishi kuzatilgan.

2023-yilda Sirdaryo (26,8 ming), Navoiy (28,6 ming) va Jizzax (43,5 ming) viloyatlarida eng kam ishsizlar soni qayd etilgan. Sababi, bu viloyatlarda yirik sanoat korxonalari va qishloq xo‘jaligi loyihalarining amalga oshirilishi bandlik darajasini oshirishga yordam bergan (2-rasm).

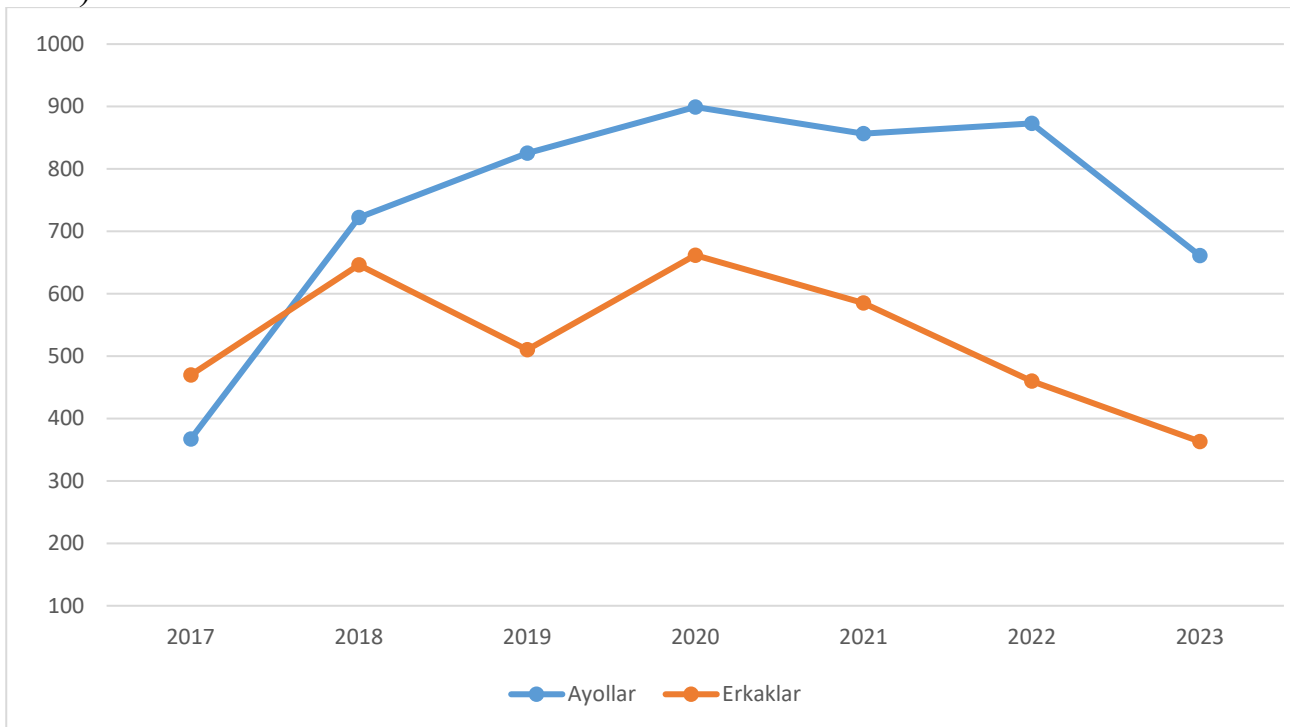
2-rasm. O‘zbekistonda 2020-2023-yilda hududlar bo‘yicha ishsizlik sonining eng yuqori ko‘rsatkichlari, %¹

Keltirilgan 2-rasmdagi ma’lumotlarga nazar tashlaydigan bo‘lsak, O‘zbekiston Respublikasi hududida umumiy ishsizlik darajasi bosqichma-bosqich pasayish tendensiyasini ko‘rsatgan bo‘lsa-da, 2020-yilda bu ko‘rsatkich har bir viloyatda yuqori darajada qayd etilgan. Bunga pandemiya tufayli ish bilan ta’minlangan aholining bir qismi joriy yil davomida o‘z kasbi bo‘yicha ishlay olmaganligi sabab bo‘lgan. 2023-yilga kelib, bu holat yaxshilanganiga qaramay, Farg‘ona, Samarqand, Andijon, Qashqadaryo va Toshkent viloyatlarida ishsiz aholi soni mamlakatimizning qolgan viloyatlariga qaraganda ko‘proq bo‘lib qolmoqda.

Farg‘ona viloyatida 2020-yilgi (11,3 %) ko‘rsatkichga nisbatan 2023-yilda (11,6 %) ishsizlik darajasi ulushining o‘shishi kuzatilgan. Samarqand viloyatida esa deyarli 1 % ga ishsizlik darajasi kamaygan. Qashqadaryo viloyatida hech qanday

¹ O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining rasmiy saytida tomonidan berilgan ma’lumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

o‘zgarish tendensiyasi kuzatilmagan, ya’ni 9,4 % bilan o‘z ulushini ushlab qolgan (3-rasm).

3-rasm. O‘zbekistonda umumiy erkaklar va ayollar ishsizlik darajasi, ming kishi¹

O‘zbekistonda ishsiz ayollar soni 2017-yilda taxminan 350 ming kishini tashkil etdi. 2018-yilda esa bu ko‘rsatkich ikki barobarga oshib, o‘shida davom etgan. Lekin 2023-yilda pasayish kuzatilib, 650 ming kishiga tushgan. Ishsiz erkaklar soni mamlakatimizda 2017–2020-yillar ichida bir o‘sib, bir tushib turgan bo‘lsa-da, keyingi yillarda pasayish kuzatilib, 2023-yilda 350 ming kishiga tushgan. Umuman olganda, ayollar orasida ishsizlik darajasi erkaklarnikiga qaraganda yuqoriroq bo‘lgan. 2018-yildan boshlab ayollar ishsizlik darajasi keskin oshib, 2019–2022-yillarda yuqori darajada saqlangan. Erkaklarda esa 2018-yildan keyin pasayish tendensiyasi kuzatilgan va 2023-yilda eng past ko‘rsatkichga yetgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Aholining bandlik darajasi mamlakat yalpi ichki mahsuloti (YaIM) dinamikasiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi asosiy omillardan biridir. Shu sababli, turmush sharoitlarini yaxshilash, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va respublikamizni rivojlangan davlatlar safiga qo‘shish maqsadida bandlikni rag‘batlantirishga strategik ahamiyat berish zarur. O‘zbekiston bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichida ishsizlik muammosi iqtisodiy taraqqiyotning asosiy to‘siqlaridan biriga aylangan. Bu jarayonda ish qidiruvchilarning kasbiy bilim va ko‘nikmalarining ish beruvchilar talablari bilan mos kelmasligi, mehnat bozorida talab va taklif o‘rtasidagi muvozanatsizlikni keltirib chiqargan.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining rasmiy saytida tomonidan berilgan ma’lumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

O‘zbekistonda ishsizlikni kamaytirish va bandlikni oshirish yo‘lida quyidagi yo‘nalishlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. Mehnatga layoqatli aholini zamonaviy kasblarga yo‘naltirish, ish beruvchilar talabiga mos mutaxassislarni tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini joriy etish.

2. Yangi korxonalar, xususan kichik tadbirkorlik va oilaviy bizneslarni rag‘batlantirish maqsadida imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari va infrastruktura imkoniyatlarini yaratish.

3. Qishloq xo‘jaligini diversifikatsiya qilish, qo‘shimcha ish o‘rinlarini shakllantirish va qishloq aholisining turmush darajasini oshirishga qaratilgan loyihalarni amalga oshirish.

4. Mehnat migratsiyasini tizimli boshqarish, migrantlarning qaytishdan keyin mehnat bozoriga integratsiyasini ta‘minlash va ularning malakalarini tan olish mexanizmlarini ishlab chiqish.

Yuqoridagi chora-tadbirlarni samaradorlik bilan amalga oshirish orqali O‘zbekiston mehnat bozorining muvozanatini tiklash, iqtisodiyotni barqarorlashtirish va global raqobatbardoshlik darajasini oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ishsizlikni qisqartirishga qaratilgan izchil siyosat nafaqat iqtisodiy o‘sishga, balki ijtimoiy adolat va aholi farovonligini ta‘minlashga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Ishsizlik>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 04-oktyabr PQ-347-son “Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik sohasida davlat siyosatini takomillashtirish va samaradorlikni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-7131782>
3. Mankiw.N.G. „Principles of economics’ – Cengage learning, 2016 (7th).
4. Jorayev T.T. Iqtisodiy nazariya. – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2018. – 512 b.
5. Abdurahmonov Q.X., Abduramanov X.X. Demografiya. O‘quv qo‘llanma. – T.: Noshir, 2011.
6. Vandeskrik K. Demograficheskiy analiz. – M.: INFRA-M, 2005.
7. O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va Bandlik vazirligi. <https://gov.uz/oz/bv>
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. <https://stat.uz/uz/>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, aprel, 4-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**